

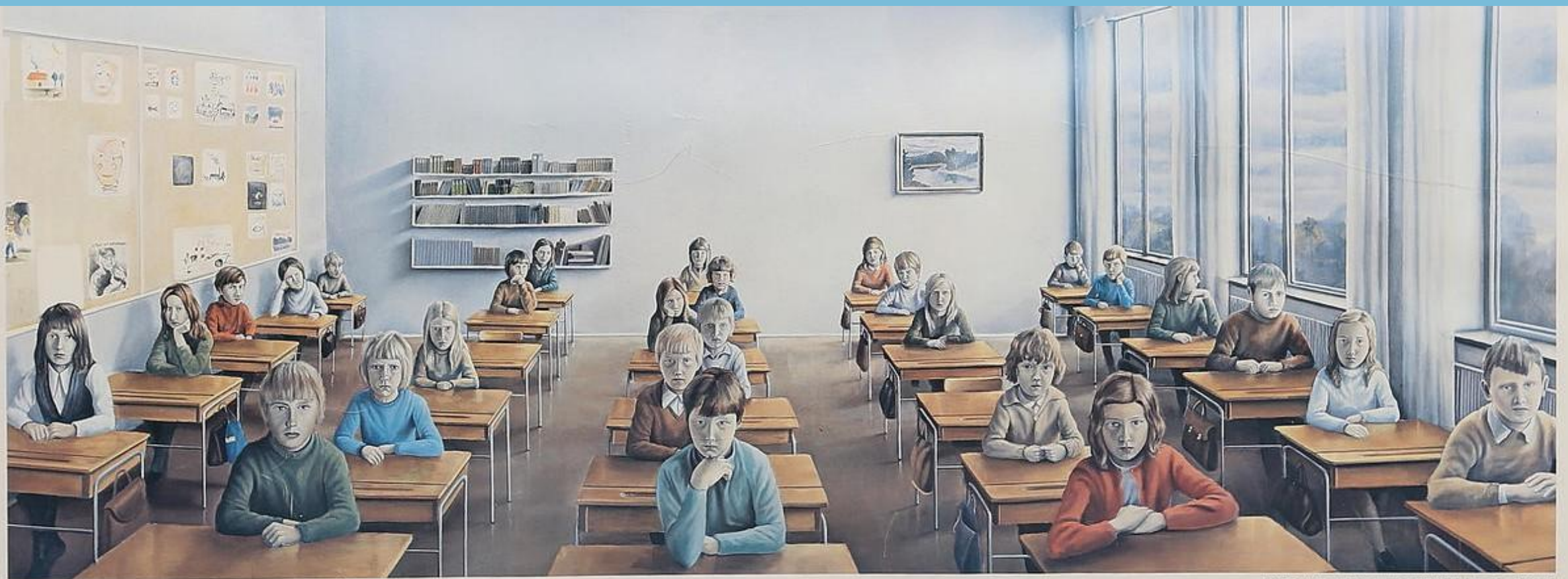
Klasse og utdanningsulikskap

Nokre sosiologiske perspektiv frå eldre og nyare forskning

Jan Fredrik Hovden (jan.hovden@uib.no)

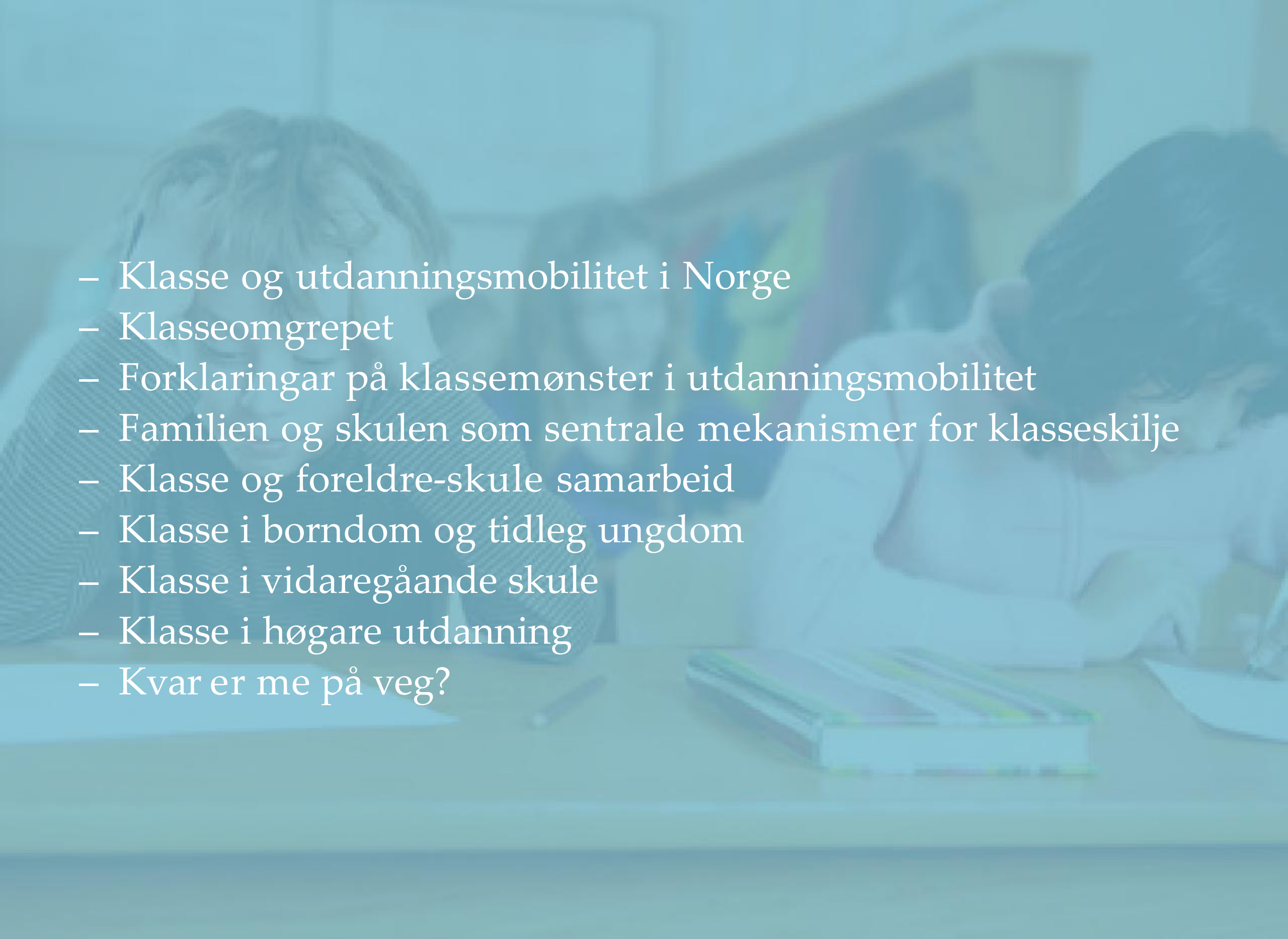
Sosiologisk institutt, UiB

Rådgiverseminar ungdomsskole 2026: Mot, mestring og muligheter, Solstrand 17. mars 2026

Blir du lönsam, lille vän?

Peter Tillberg. Blir du lönsam, lille vän? 1972. Moderna Museet © Stockholm

-
- Klasse og utdanningsmobilitet i Norge
 - Klasseomgrepet
 - Forklaringar på klassemønster i utdanningsmobilitet
 - Familien og skulen som sentrale mekanismer for klasseskilje
 - Klasse og foreldre-skule samarbeid
 - Klasse i barndom og tidleg ungdom
 - Klasse i vidaregåande skule
 - Klasse i høgare utdanning
 - Kvar er me på veg?

Utdanning for alle

... like moglegheiter til utdanning uavhengig av geografiske forhold, alder, kjønn, funksjonsdyktigheit, økonomiske og sosiale forhold...

Vi gjer utdanning mogeleg

Statens lånekasse for utdanning blei etablert i 1947 som eit verkemiddel for å gjere høgare utdanning tilgjengeleg for alle samfunnslag.

Direktorat som er ein del av velferdsstaten

Å gi alle like moglegheiter til å ta utdanning uavhengig av bakgrunn, er eit samfunnsoppdrag som motiverer oss, og som vi er stolte av!

Lånekassen er ein viktig del av velferdsstaten. Vi gir stipend og lån til elevlar i vidaregåande, fagskolestudentar, studentar i høgere utdanning, og vaksne som har behov for etter- og vidareutdanning. Vi har også ulike betalingsletter om einhar rett til, og behov for det.

Lånekassen skal også gi råd til politikarar om formålseffektiviteten av våre ordningar.

Lånekassens samfunnsoppdrag

Vårt samfunnsoppdrag er å forvalte utdanningsstøtteordningane som er fastsette av Stortinget, slik at de bidrar til

- like moglegheiter til utdanning uavhengig av geografiske forhold, alder, kjønn, funksjonsdyktigheit, økonomiske og sosiale forhold
- å sikre samfunnet og arbeidslivet tilgang på kompetanse
- at utdanninga skjer under tilfredsstillande arbeidsforhold, slik at studiarbeidet kan bli effektivt

WHERE UNIVERSITY IS FREE

Countries where public universities offer undergraduate courses for free (2025).

Created with mapchart.net

A small group of countries offer free undergraduate university courses, and of these, only seven extend this offer to international students.
Source: ASO.

Gladmelding

OECD-RAPPORT

Voldsom vekst i unge med høyere utdanning — både i Norge og resten av verden

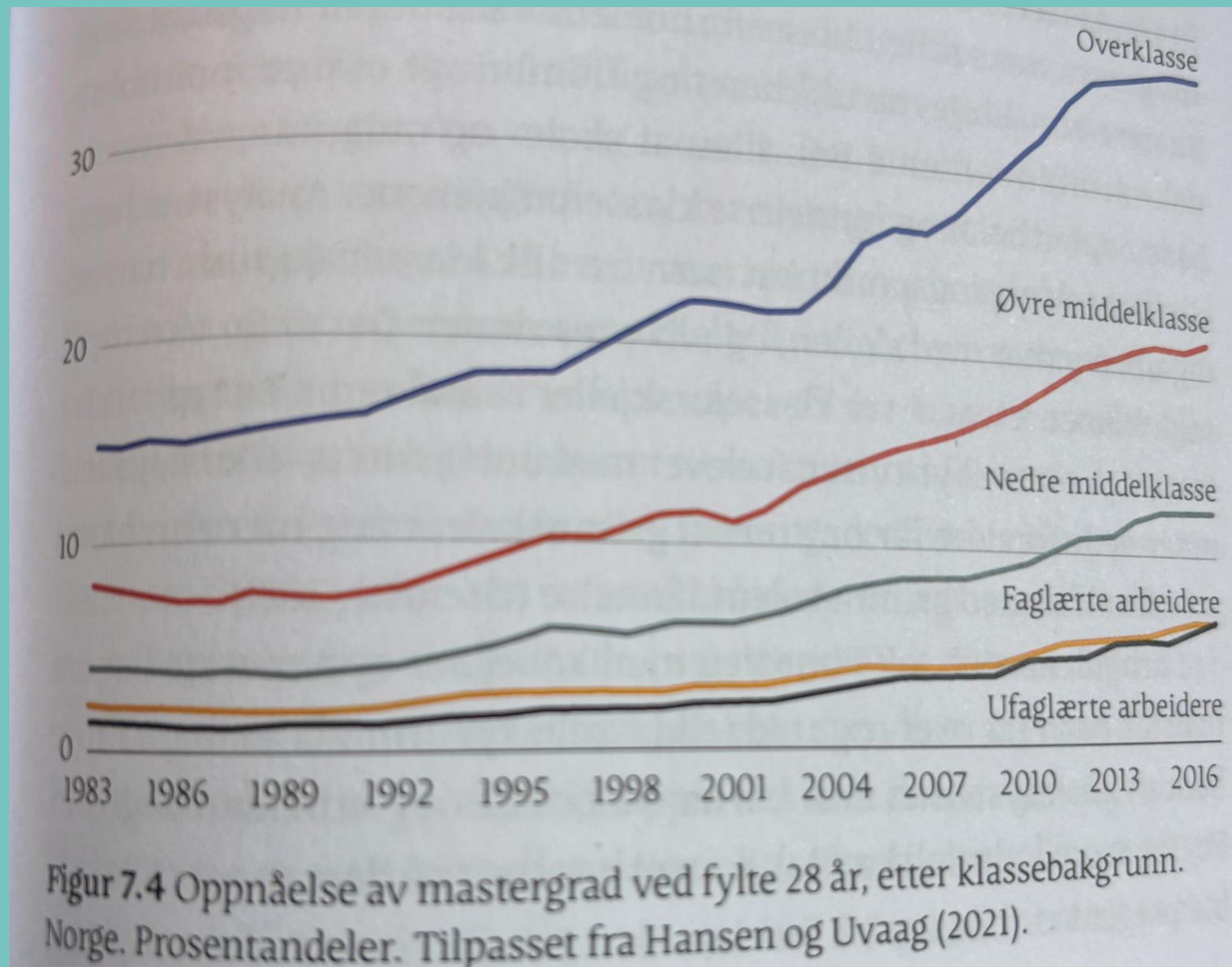
Andelen med høyere utdanning i aldersgruppen 24-34 år har økt fra 35 prosent i 2000 til 55 prosent i 2021 i Norge. Høyere utdanning gir høyere lønn, men i mindre grad i Norge enn andre land.

Stadig flere unge har høyere utdanning. Her er nye studenter og faddere under studiestart i Oslo for noen år siden. Skjalg Bøhmer Vold

1980: 10-15%

Auka tilgang til høgare utdanning har ikkje medført ei stor sosial utjamning. Om ein tek hensyn til verdien av utdanninga er dei sosiale skilja sterke og vedvarande.

Rike og fattige går (stadig meir) på ulike skular - i byane

Jentene gjør det bedre på skolen. Likevel er guttene mer positive til karakterer.

Forskere ved UiB har sett på karakterer og sosial bakgrunn i den videregående skolen: – Rike og fattige går i større grad på ulike skoler, sier forsker.

Fra v. Hedda S. Johannesen (18), Thomas Tran Bjørndal (19), (18), Bjørn Berge (18) og Juliana Haukedal (18) i russetiden.

Av Kristoffer Westergaard og Fred Ivar Utsi Klemetsen (foto)

Sjekk poenggrensen på din skole her

Tabellen viser nedre poenggrense etter første inntaksrunde for videregående skoler i Vestland.

Fylkeskommunen oppdaget en feil med deres publiserte tall. Tallene i denne tabellen er rettet 10. juli 2025.

studiespesialisering

Side 1 av 3 >

	Skole	Program	Poenggrense
VG1	Amalie Skram Vgs	Studiespesialisering	51,90
VG1	Bergen katedralskole	Studiespesialisering	48,50
VG1	Langhaugen Vgs	Studiespesialisering	48,10
VG1	Sandsli Vgs	Studiespesialisering	45,90
VG1	Fyllingsdalen Vgs	Studiespesialisering	45,80
VG1	Olsvikåsen Vgs	Studiespesialisering	44,40
VG1	Bømlo Vgs	Studiespesialisering	44,30
VG1	Nordahl Grieg Vgs	Studiespesialisering	43,80
VG1	Dale Vgs	Studiespesialisering	43,40
VG1	Kvinnherad Vgs	Studiespesialisering	43,30
VG1	Askøy Vgs	Studiespesialisering	43,10
VG1	Os gymnas	Studiespesialisering	42,70
VG1	Sotra Vgs	Studiespesialisering	42,70
VG1	Sotra Vgs	Studiespesialisering, teknologifag	42,30
VG1	Tertnes Vgs	Studiespesialisering	41,90

Utdanningsreformar verkar ofte berre forsterke sosial ulikskap

Professor Kjell Gunnar Salvanes har analysert hva som skjedde da karakterer begynte å avgjøre opptaket til videregående skole i Bergen. Studien viser tydelige forskjeller mellom elever som fikk plass – og dem som mistet den. Foto: Helge Skodvin / Siv Dolmen

SKOLEREFORM SKVISET UT ELEVER MED LAVERE KARAKTERER

Da de videregående skolene i Bergen fikk nytt opptakssystem og karakterene skulle avgjøre, åpnet det døren til de mest populære skolene for skoleflinke jenter fra ressurssterke hjem. Andre ble skjøvet ut.

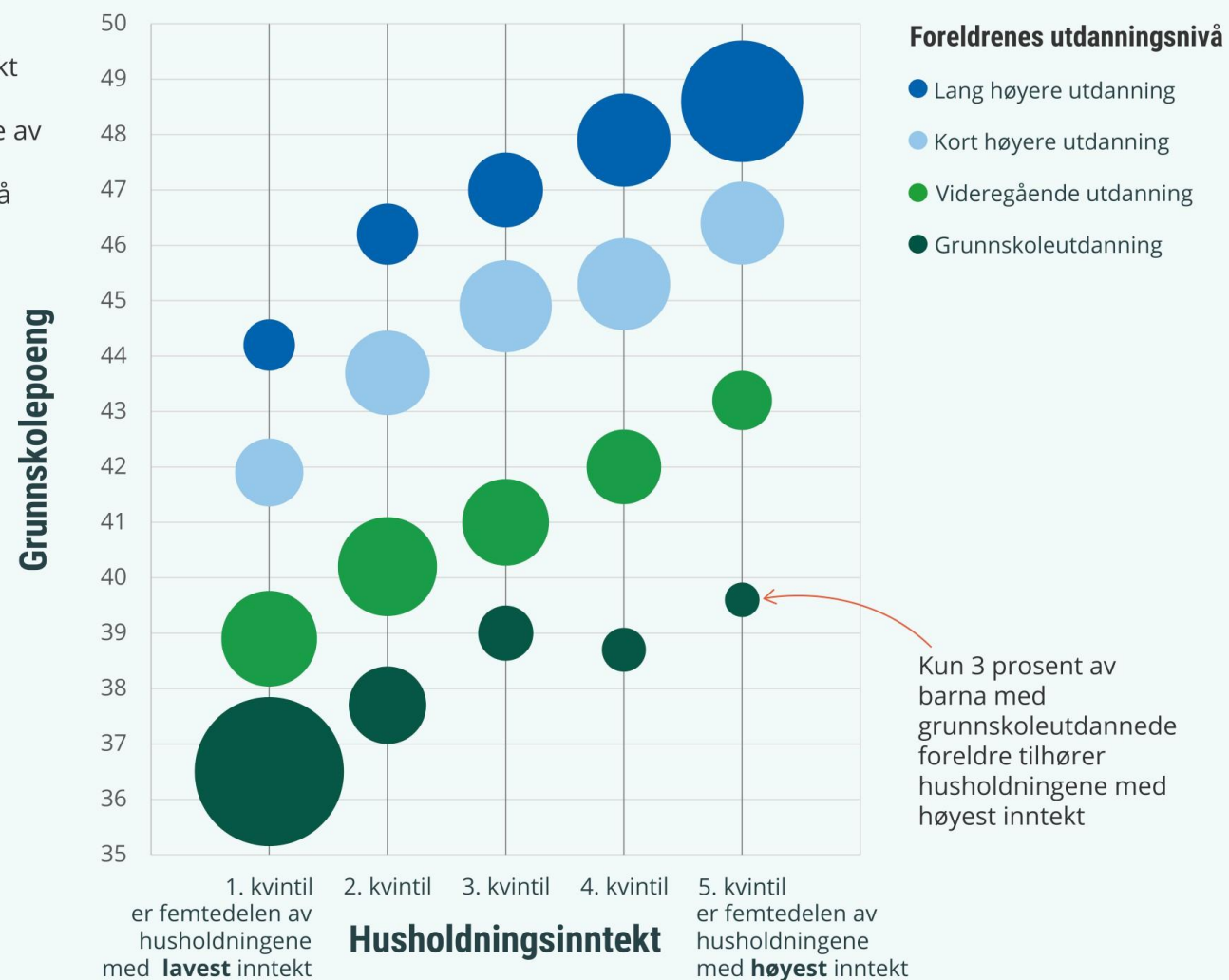
Av Sigrid Folkestad

10. mars 2026 07:58

Hvordan påvirker foreldrenes utdanning og inntekt barnas grunnskolepoeng? 2022

Barnas grunnskolepoeng blir høyere jo mer utdanning og inntekt foreldrene har.

* Størrelsen på boblen viser hvordan inntekt er fordelt i de ulike gruppene av foreldrenes utdanningsnivå

Kun 3 prosent av barna med grunnskoleutdannede foreldre tilhører husholdningene med høyest inntekt

E!ekten av foreldrebakgrunn er (vedvarande) viktig og synleg i *heile* utdanningsløpet

- born av lågt utdanna...
- ... skårer dårlegare på nasjonale prøver på *ungdomsskulen* (Ekren 2014)
- ... vert oftare mobba (Eleveundersøkelsen 2022)
- ... har langt større sjanse for å ta yrkesfagleg utdanning på *vidaregåande* (Hjellbrekke & Korsnes 2012)
- ... har lågare karakterar på *vidaregåande* (Hansen & Mastekaasa, 2006)
- ... har langt større sjanse for å ikkje fullføre *vidaregåande*: 59% fullfører om ingen av foreldra har høgare utdanning, 91% om begge har ein universitetsgrad (SSB 2021)
- ... tek langt sjeldnare eliteutdanningar som Medisin, Jus og NHH (Hovden 2025)

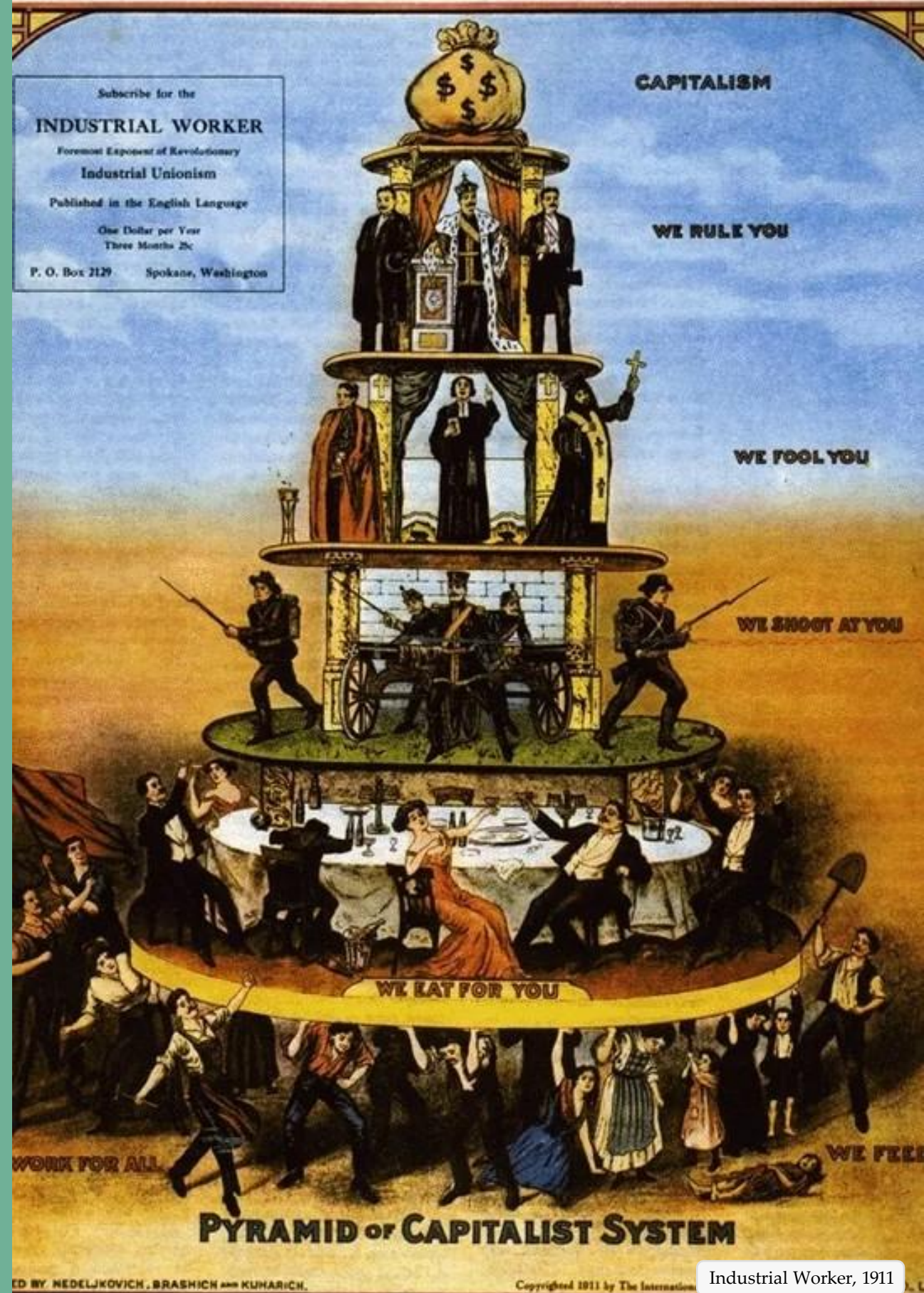
Tre hovudforklaringar:

1) E!ekt av rasjonelle val - kost/nyttevurderingar, td. Boudon, Goldhorpe

2) Unngåing av relativ risiko (hindre sosialt fall). td. Goldthorpe

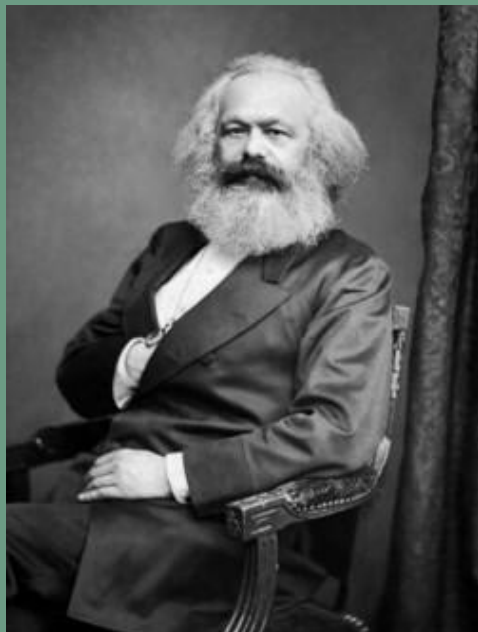
3) E!ekt av kultur: Skulen lønnar klassebaserte væremåtar, ferdigheiter++, Bernstein, Bourdieu

Sosial klasse?
Eit omgrep med
mange tydingar ...

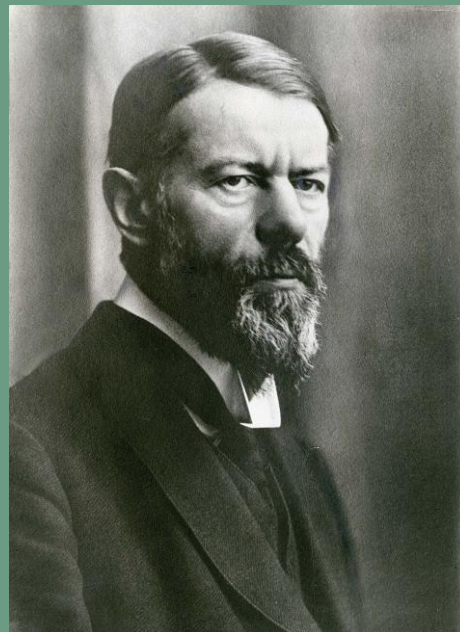
Klasse (1) = Kontroll over produksjonsmiddel

- Karl Marx, Wright, Gramsci
- **Borgarskapet** eig produksjonsmiddel
- **Proletariatet** sel arbeidskrafta si
- Spiral av (aukande) **interessekonflikter**
- Fokus på økonomisk makt

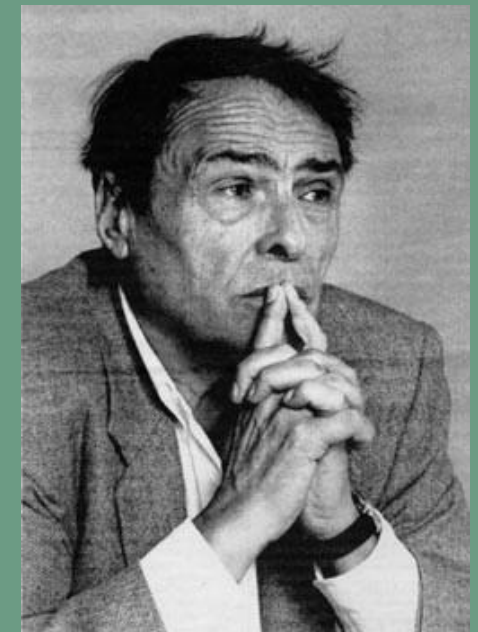
Klasse (2) = Marknadsposisjon

- Max Weber, Goldthorpe, Dahrendorf
- Eigedom, utdanning, ferdigheiter, etterspørsel i arbeidsmarknad ... gjev oss ulike **marknadsposisjonar**
- Ulike marknadsposisjoner er knytt til ulike **livssjansar** (sjanse til å leve gode liv - materielt og symbolsk)
- Fokus på økonomi og livssjansar

Klasse (3) = Økonomisk og kulturell ulikskap

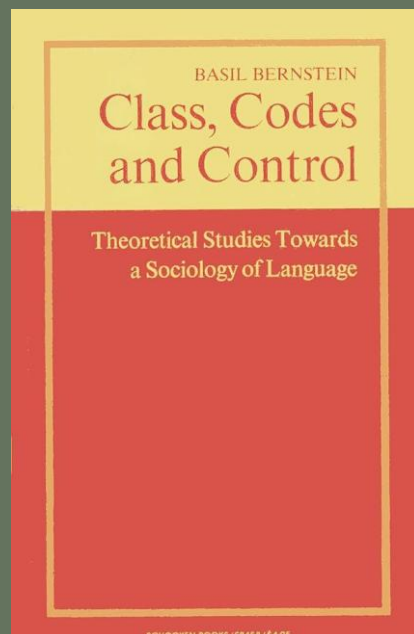
- Pierre Bourdieu, Lamont
- Klasse er gjeve at kompleks samansetning av fundamentale ressursar / **kapital** (også kroppsleggjorde) som økonomi, utdanning, "danning" (kulturell kapital), sosiale nettverk ...
- Klasser er også **kulturar** som prega vår sosialisering på alle område
- Kallast ofte "kulturell klasseseteori"

**Korleis forklarar kulturell klasse teori
klasseskilja i ungdoms bruk av
skule- og utdanningssystemet?**

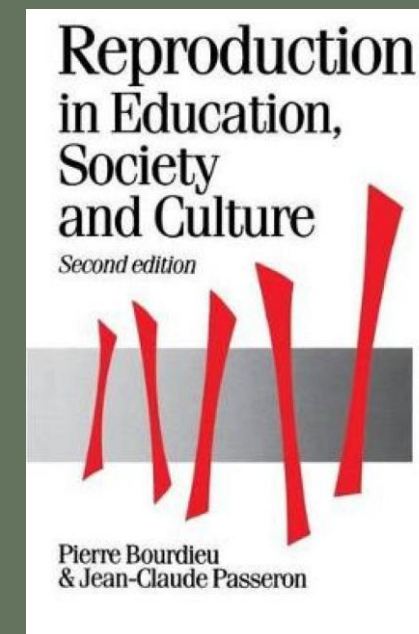
Basil Bernstein (1971)

- Familien som sosialt system prega av **organisk eller mekanisk solidaritet** (Durkheim)
- Fokus på klasseprega "språk" (koder)
- **Begrensa koder** = kontekstbunde, implisitt meining (arbeiderklasse)
- **Utvida koder** = meir eksplisitt, abstrakt og analytisk språk (middelklasse)
- Skulen er basert på mestring av utvida koder, gjev middelklasseborn føremuner

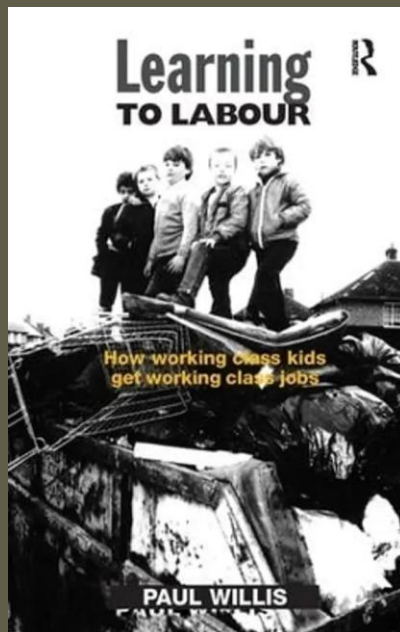
P Bourdieu & J-C Passeron (1970)

- Familier prega av ein **klassekultur** gjeve ved **grunnleggjande livsvilkår** utifrå foreldra sin **posisjon** (gjeve ved deira **kapital**) i samfunnet
- Born arvar **kulturelle ressursar** (språkleg stil, smak, kunnskap, væremåtar) i sin **habitus**
- Fungerer som **kulturell kapital** ved i den grad det vert belønna i skuleverket, både gjennom 1) framvising av (relevant) kompetanse og 2) "cultural matching"

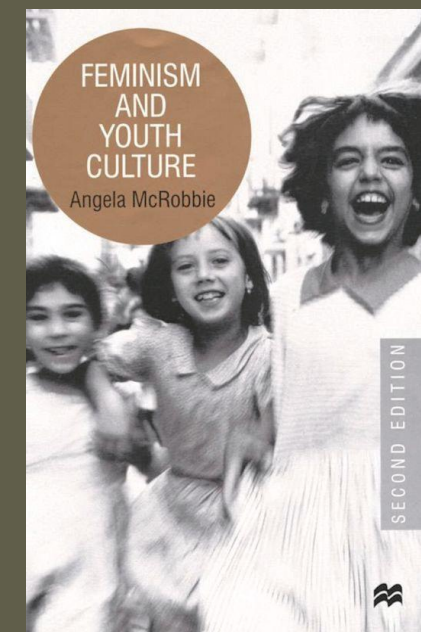
Paul Willis (1977)

- Arbeiderklassegutur utviklar ein **motkultur** i skulen (the lads)
- Prege av motstand mot skuleautoritet og middelklasseverdier
- **Skuleprestasjonar er ansett som lite maskuline og irrelevante for deira liv**
- Fysisk arbeid er sett som meir autentisk og vannleg
- Gutane havnar i ei "felle" i lågtlønsyrke

Angela McRobbie (1991)

- (Arbeiderklasse)jenter utvikler tilsvarende **motkulturelle praksisar**
- Ikkje anti-skule men **fokusert mot egne "kulturelle rom"** (musikk, ungdomsblad, kjendisar, romantiske fortellingar, klede) og sterke veninnefelleskap
- **arenaer for å utvikle identitet og feminitet**
- gjer ikkje opprør på same måte, men har tydlege kjønna forventningar til livet som gjer at dei i mindre grad har fokus på å lukkast i skulen

Klassetilhøve borna veks opp i pregar deira tilhøve til skulen på mange måtar

Skuleprestasjonar (=karakterar)

Språk og tale (skriftleg og munnleg)

Fritidsvanar (td. lesing)

Organiserte aktivitetar (sport vs kultur vs ingenting)

Hjelp og støtte heime, livsvilkår for skulearbeid

Sjølvkjensle

Kjensle av "det moglege"

Forventningar om "eins rette stad" (i samfunnet)

Motivasjon og ambisjonar om framtida

Eit døme på korleis klassebakgrunn
kan slå ut i klasserommet.

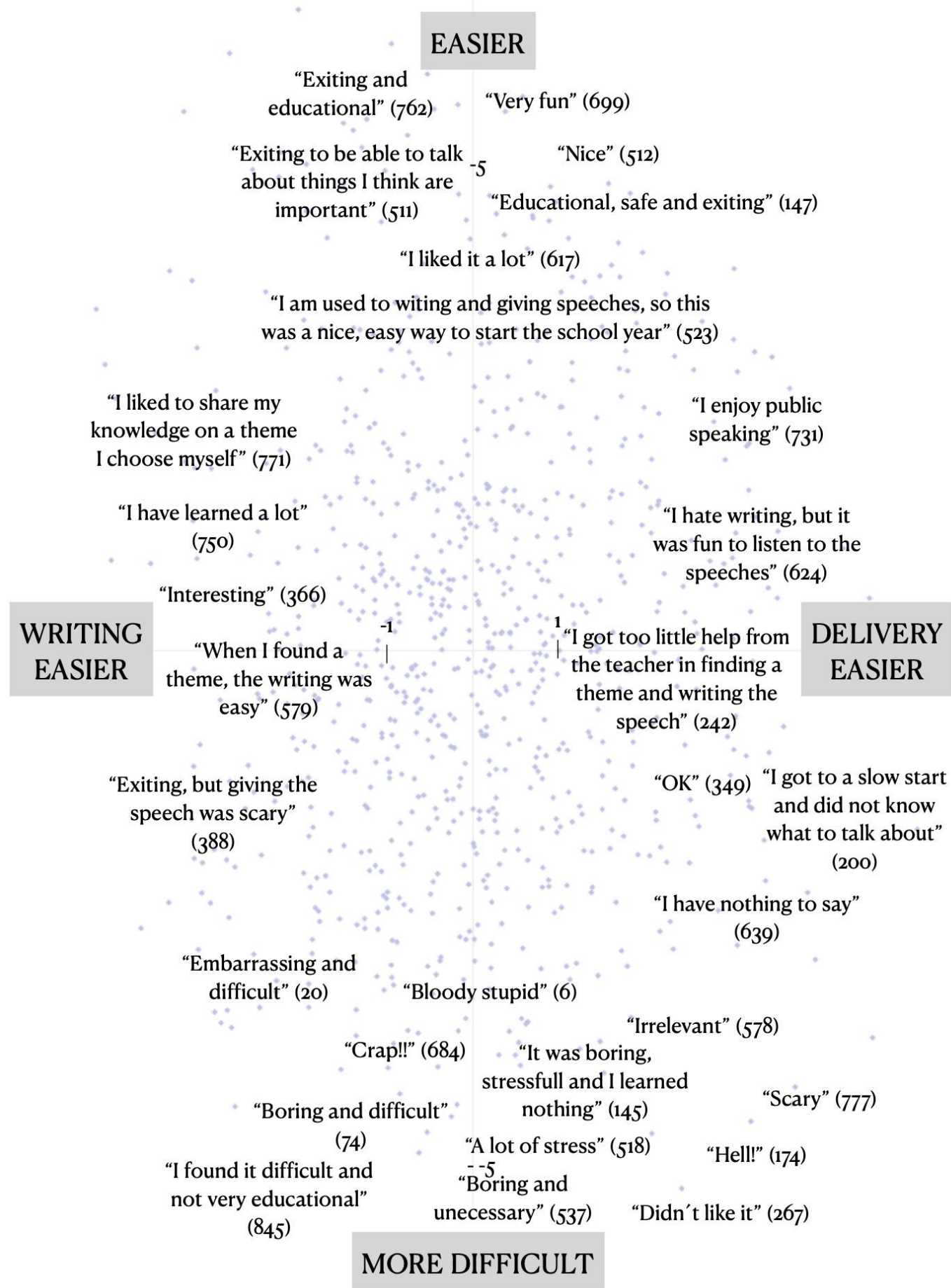

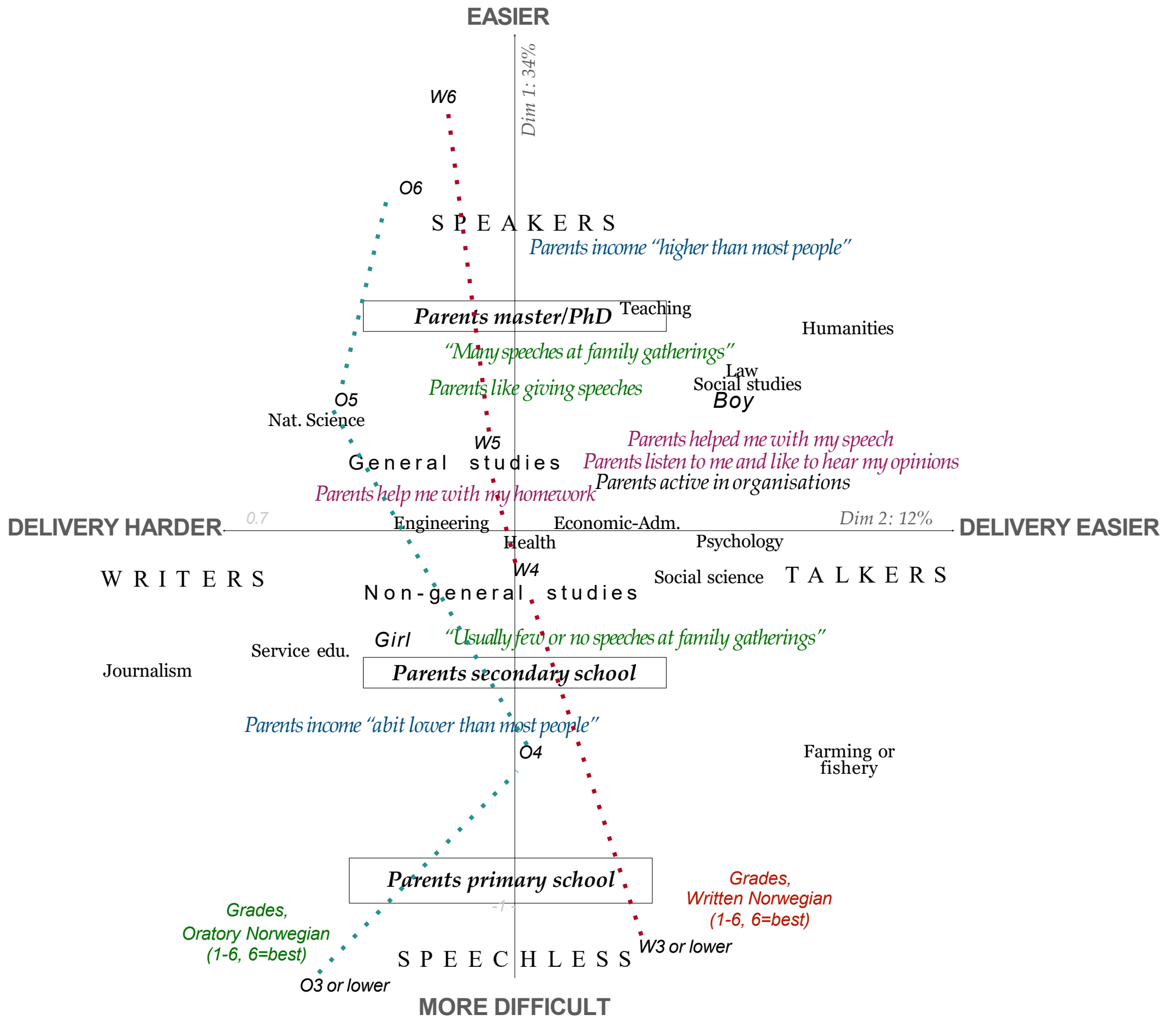
TA ORDET!

Promo pictures, *Ta ordet!*

Arts	Questions	Experienced difficulty (ranging from 1=very easy to 5=very difficult)		Chronbach's α	Average interim co-variance
		Mean (SD).	Girls		
INVENTION	... what to talk about	2.5 (1.1)	2.5 (1.1)	.69	.71
	... the goal of the speech	2.9 (1.2)	2.8 (1.1)		.71
ARRANGE-MENT	... find good arguments	2.9 (1.0)	3.1 (1.1)	.73	.45
	... make a good introduction	3.0 (1.0)	3.1 (1.1)		.42
	... make a good ending	2.8 (1.1)	3.1 (1.0)		.43
	... find the proper sequence	2.9 (1.0)	3.1 (1.1)		.49
STYLE	... find the right words	2.8 (1.0)	3.0 (1.1)	.82	.81
	... express myself clearly	3.0 (1.1)	3.2 (1.1)		.65
	... make the language interesting / lively	2.7 (1.1)	2.9 (1.1)		.73
MEMORY	... use the manuscript	3.6 (1.0)	3.7 (1.1)	.54	.41
	... remember what to say	3.0 (1.1)	3.1 (1.1)		.41
DELIVERY	... keep eye contact with the audience	3.1 (1.1)	3.2 (1.1)	.82	.61
	... speak loudly and clearly	3.7 (1.1)	3.9 (1.1)		.56
	... speak calmly	3.2 (1.1)	3.5 (1.1)		.58
	... how to use my arms and body	2.9 (1.1)	3.4 (1.2)		.57
	... make the audience engaged	2.9 (1.0)	3.1 (1.1)		.61

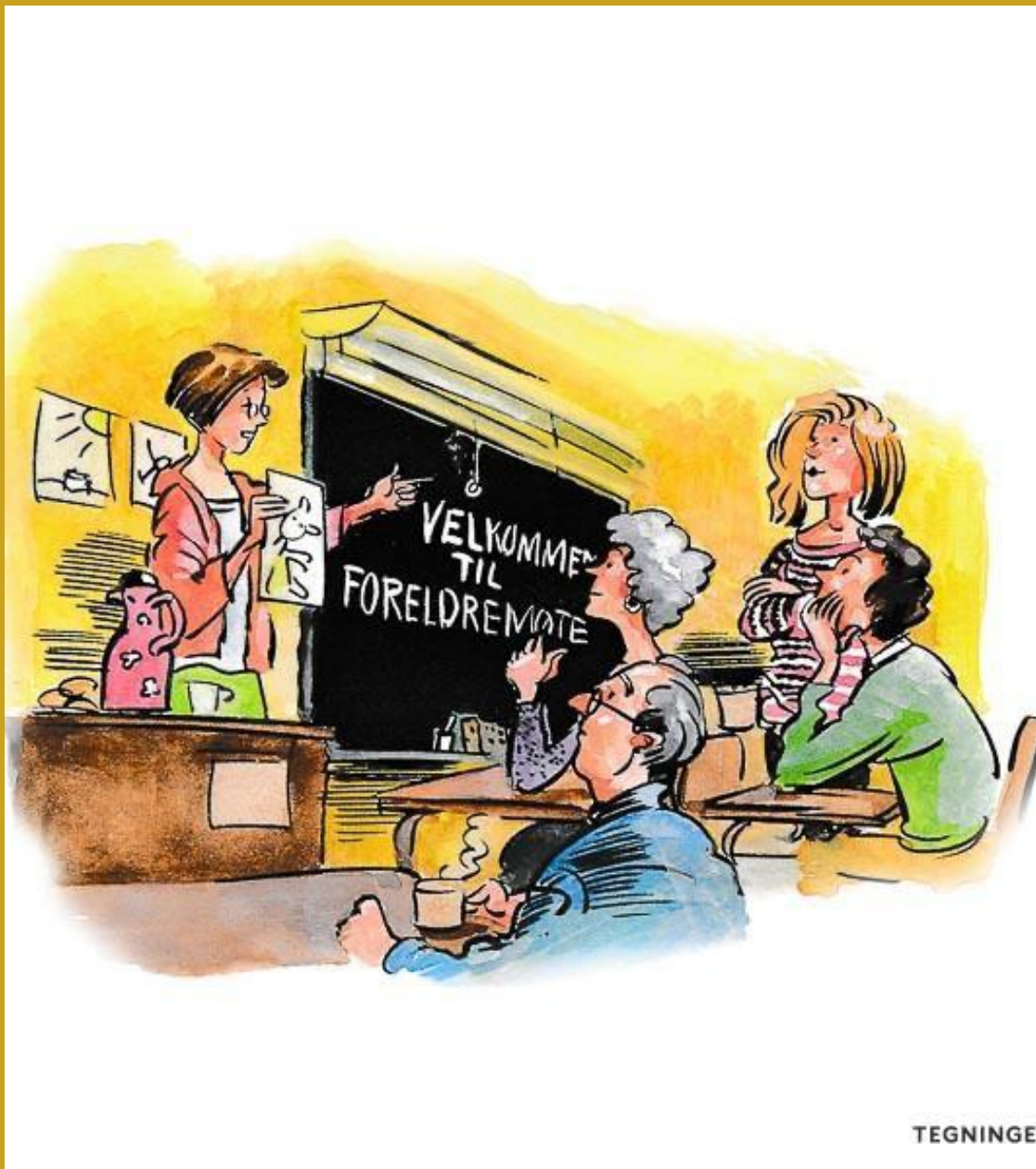

EASIER

O: Marks in Norwegian - oral. W: Marks in Norwegian - written. 1=worst, 6=best
 Underlined=theme for speech. Monospace = parents type of education
 Fun, Unpleasant, Boring, Interesting, Educational = Judgement of course (yes/no)

Foreldre, skule-samarbeid og rådgjeving: Kva rolle spelar sosial klasse?

- 1) Foreldras sosiale klasse
- 2) "Austkant og vestkant" (geografi)
- 3) Lærarane og rådgjevaranes sosiale klasse

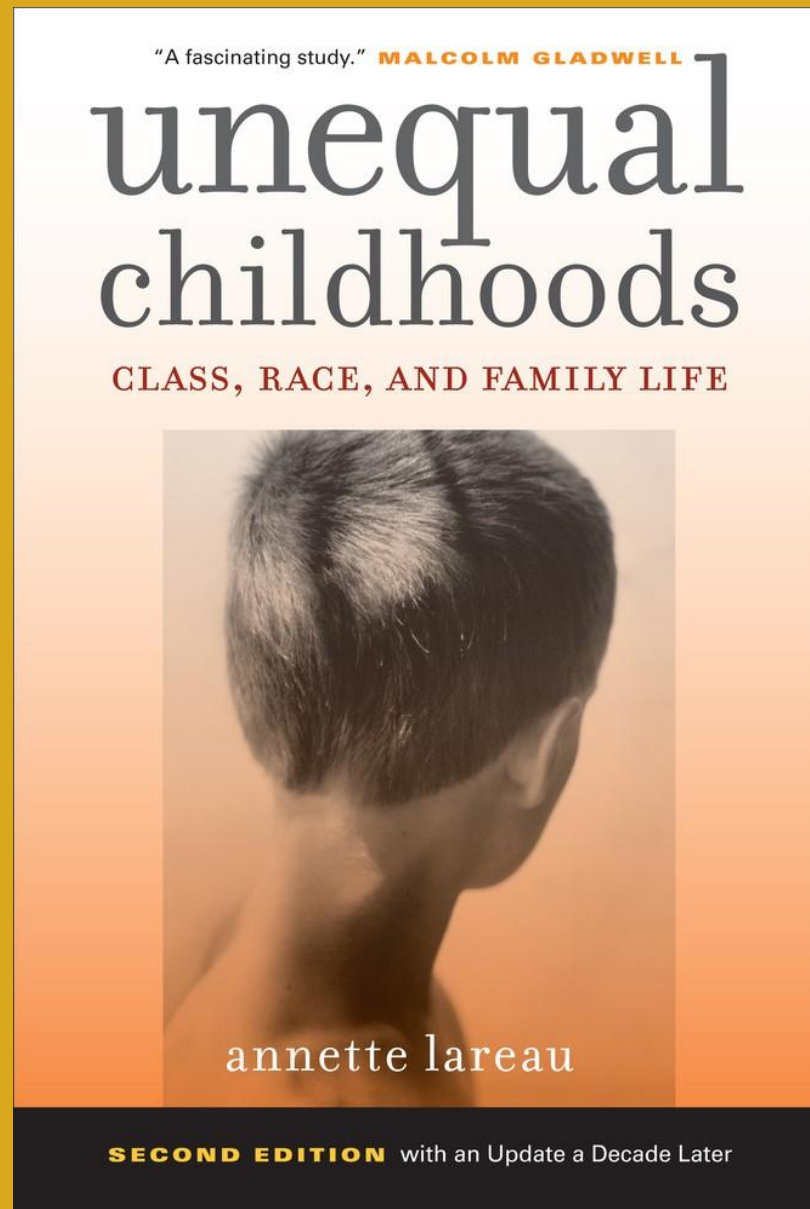
Lisbet Holtedahl

HVA MUTTER GJØR
ER ALLTID VIKTIG

Foreldremøtet:
Arbeiderklassens mødre har
fokus på omsorg,
middelklassens fedre på
prestasjoner og karakterar
(Holtedahll 1986)

Anette Lareau (2003): Foreldra sin innflytelse på borna er ikkje avgrensa til (*passiv*) sosialisering og ressursar - dei har òg ei *aktiv* rolle i å styrke sosial ulikskap

- Øvre middelklasse: **Kultivering** ("Concerted cultivation")
 - sterk organisering av borns fritid i planlagde aktivitetar
 - mykje dialog og korrigering (td. språk)
 - oppmodar born å stille spørsmål og forhandle med autoritetar
 - utviklar språkleg tryggleik og sjølvtilit i møte med institusjonar
 - får si løn i skuleverket (og seinare)
- Arbeiderklasse: **Naturleg vekst**
 - "*Det vert nok folk av dei til slutt!*"
 - færre planlagte aktivitetar
 - meir fri leik og ustrukturert fritid
 - mindre diskusjon av reglar
 - !større respekt for autoritetar

Oslo | Forskning

Elever på østkanten i Oslo blir oftere rådet til å velge yrkesfag enn elever på vestkanten

Ny forskning viser at rådgivere blir påvirket av elevens foreldre. – Ungdomsskoler i Oslo driver med en form for klassesilpasset rådgivning, sier sosiolog Aurora Berg.

Aurora Berg: Klassesilpassa rådgjeving i skulen (Arbeiderklassen, 2021)

- Intervjua rådgjevarar på aust- og vestkantskular i Oslo
- Studieførebuande vert ofte oppfatta som normalvalet
- Rådgjevarar tek sjeldan opp yrkesfag med elevar med gode karakterar, dersom ikkje elevane sjølve nemner det.
- Forteljingar om elevar som vel yrkesfag handlar ofte om elevar som vert oppfatta som skulesvake, praktisk orienterte, mindre motiverte for teoretisk skulegang
- Foreldre med høg utdanning engasjerer seg oftare og meir strategisk i barna sine utdanningsval.

Aurora Berg & Jon Rogstad: «Skolevegning tilhører ikke skolen alene» (2024)

Kulturell likskap mellom skule og middelklasseforeldre gjer samarbeidet lettare, medan foreldre med annan klassebakgrunn kan bli mindre inkluderte i skule–heim–relasjonen.

- Arbeiderklasseforeldre vert ...
- ... oppfatta som vanskelegare å samarbeide med
- ... meistrar ikkje skulens språk og verdiar
- ... har mindre ressursar til å fylgje opp tiltak heime
- ... meir passive / knapp i kommunikasjonen
- ... manglar kulturell og annan kapital

"Cultural matching" i skulen (Finland)
"Middle-class embodied cultural capital, such as appropriate language, behaviour, and parental engagement were easily misrecognised as individual qualities or a lack of them among pupils and parents in schools in affluent areas.

In disadvantaged areas, teachers were more attuned to recognising pupils' lack of mobilisable cultural capital and to finding inclusive solutions."

Kva rolle har læraranes eigen sosiale klassebakgrunn i korleis dei ser og vurderer elevane?

Articles

Teachers' (mis)recognition of pupils' cultural capital and their navigation of schools' middle-class normativity

Ida Hummelstedt , Sonja Kosunen , Gunilla Holm & Pia Mikander

Pages 422-435 | Received 17 Feb 2024, Accepted 26 Feb 2025, Published online: 16 Apr 2025

 Cite this article <https://doi.org/10.1080/00313831.2025.2492052>

 Check for updates

Forskningsprosjektet

Bergensstudentane og kulturen, 1998-2020

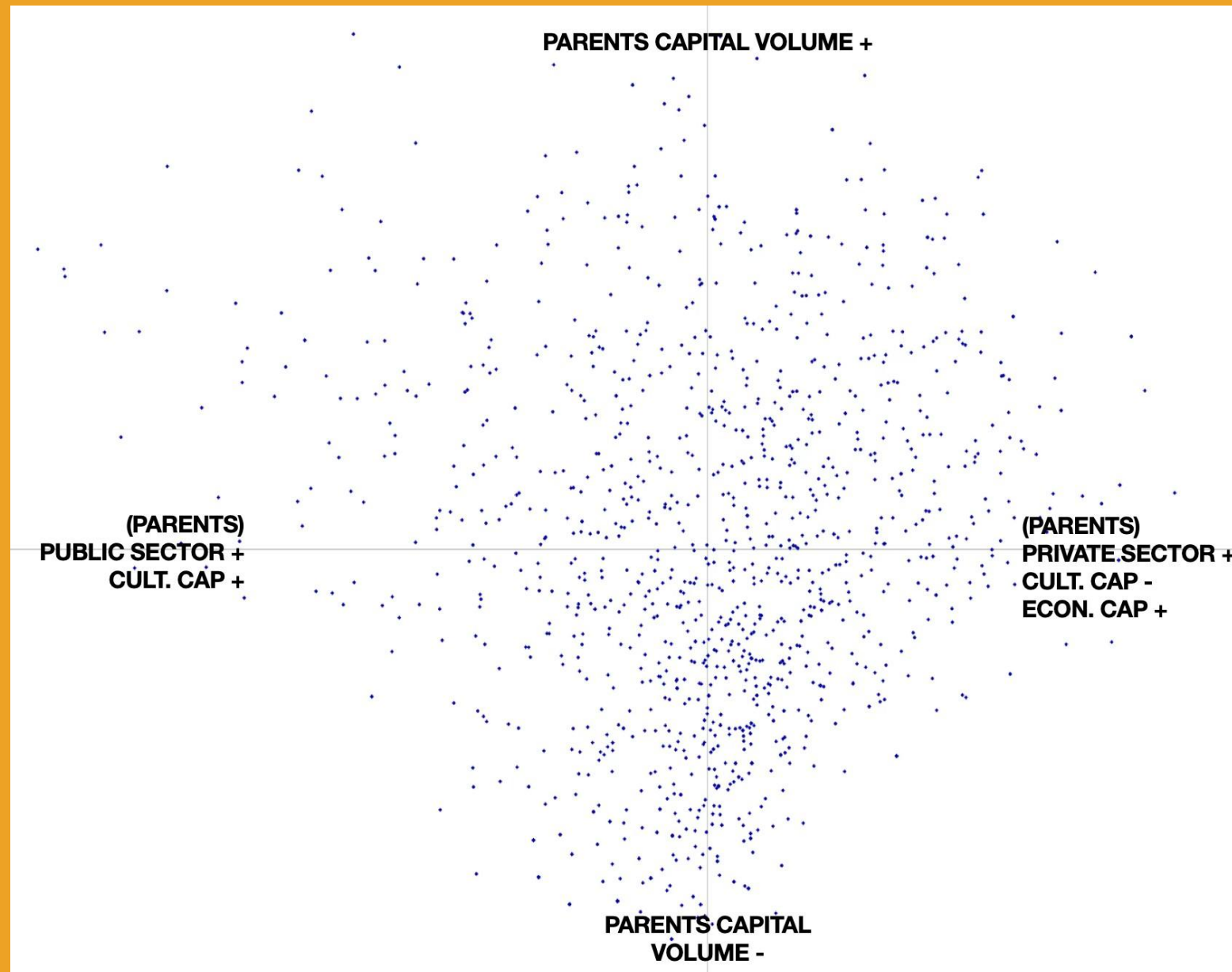
Representative surveyar 1998 (N=1113), 2008 (N=1223) og 2020 (N=1589)

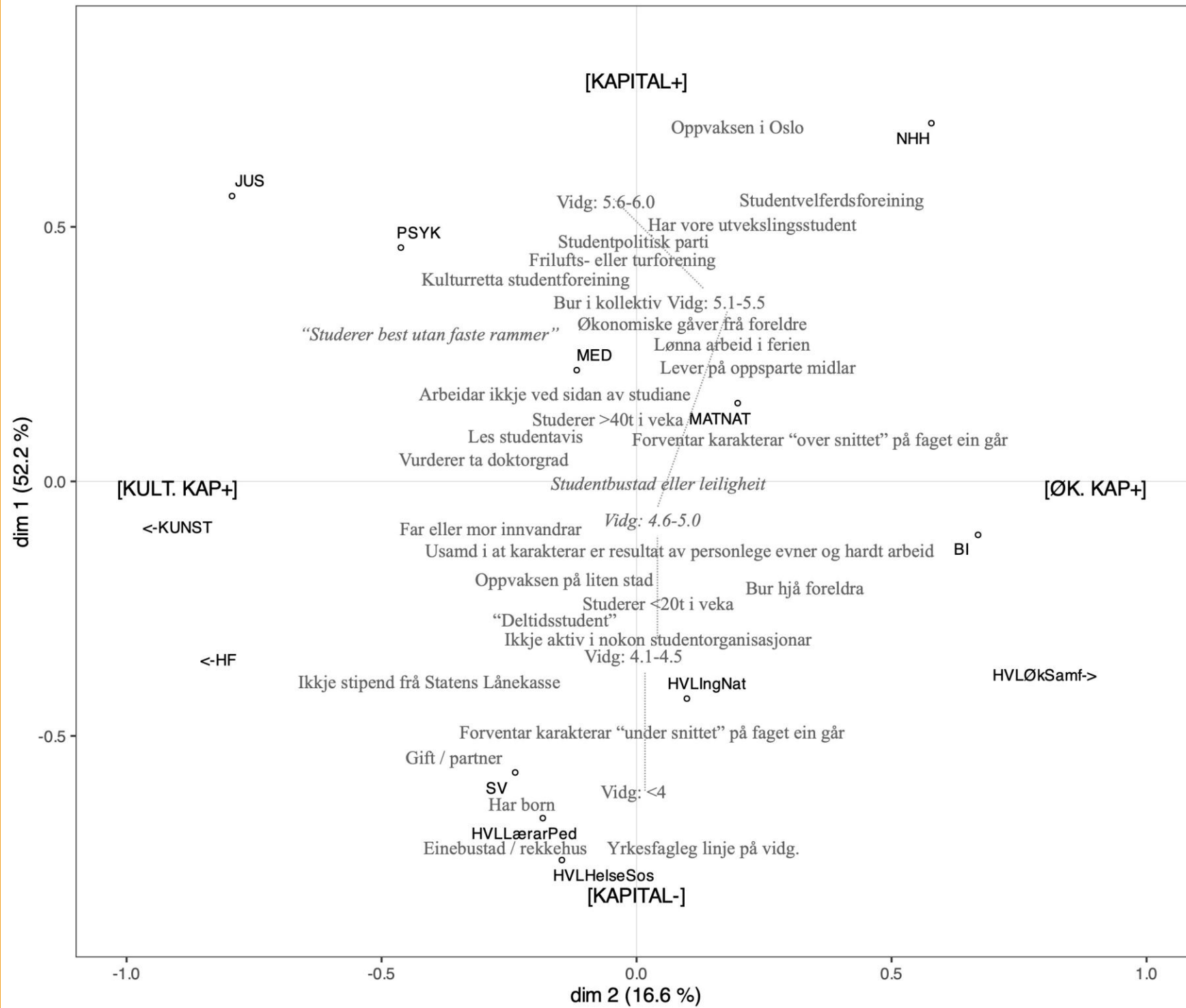
Universitetet i Bergen, Noregs Handelshøgskule, Høgskulen på Vestlandet og Handelshøgskulen BI (siste frå 2008).

- Om lag 95 % av studentpopul. i Bergen
- I tillegg: 20–30 intervju kvart år
- Etnografisk materiale (som foto til venstre)

Kva rolle spelar studentanes klassebakgrunn?

MCA basert på begge foreldras inntekter, utdanningsnivå og -type, samt indikatorer på kult. kapital

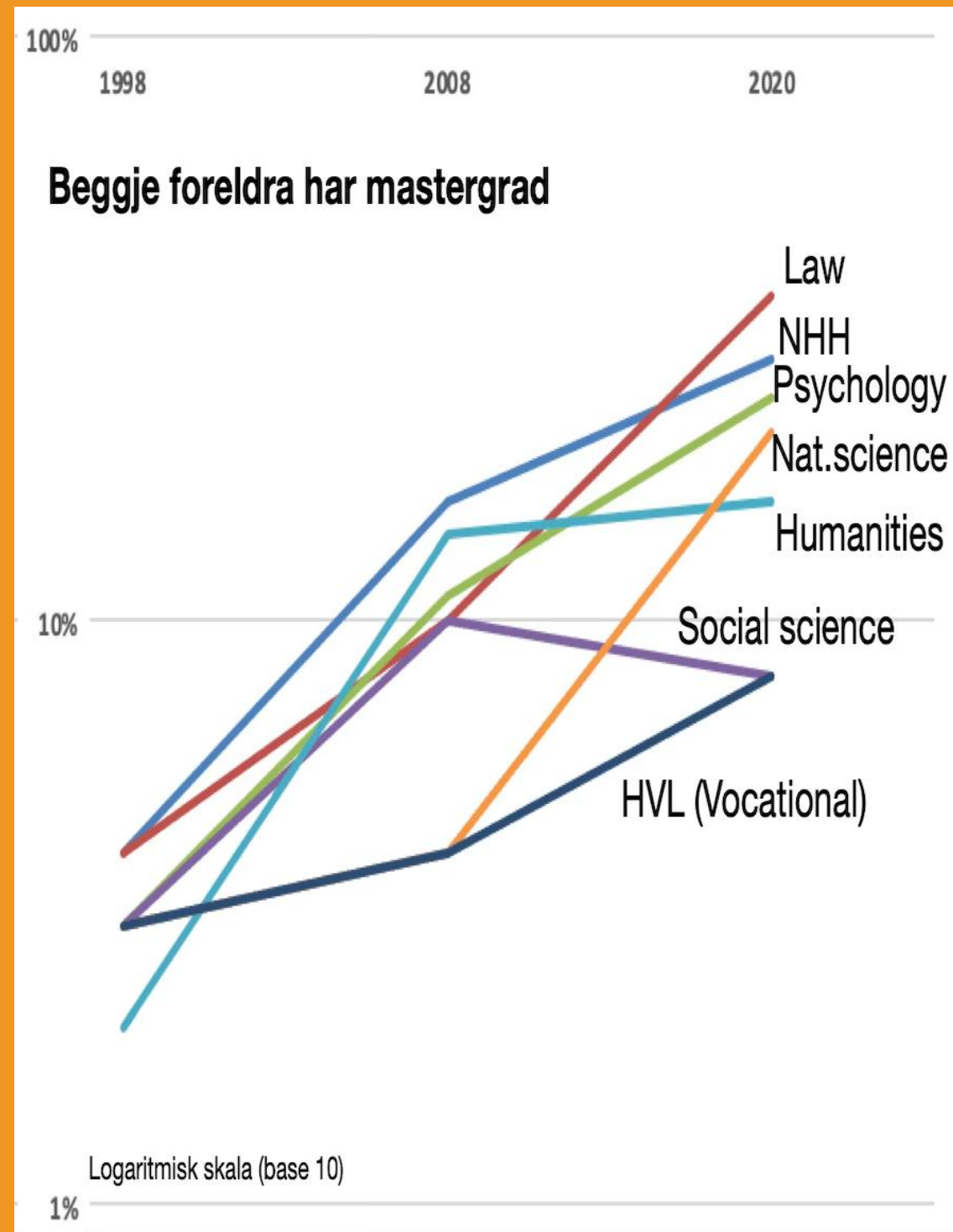

Svart = utdanningsstad (aktive kategoriar), grå = utvalde signifikante supplementærkategoriar (V-test)

1998-2025: Auka "sosial lukking"

Opnare dører til høgare utdanning betyr at meir av den sosiale ekskluderinga no skjer på *innsida* av universitetet.

- Fallande vertikal utdanningsmobilitet (elitestudium vs. andre)
- Fallande horisontal utdanningsmobilitet (kulturens og penganes verd skil lag)
- Elitebakgrunn handlar i stadig større grad om å ha TO ressurssterke foreldre
- Aukande ulik fordeling av "sekundære føremunar" ved utdanning (som nettverk)
- Fallande kjensle av at sosial mobilitet er mogleg, spesielt dramatisk for kunstfag og humaniora

Det vert stadig viktigare å velge sine foreldre med omhu.

OPPTAK

Foreslår å fjerne alle tilleggspoeng ved opptak

Opptaksutvalget vil fjerne alle tilleggspoeng og muligheten til å ta opp fag ved opptak til universiteter og høyskoler. I stedet foreslås opptaksprøver.

Her overleverer Marianne Aasen utredningen til Ola Borten Moe. Statsråden er positiv til forslagene. – Jeg synes dette er et usedvanlig godt begrunnet utgangspunkt, sier han. Tove Lie

Reproduksjon av sosial ulikskap før utdanningssystemet

- Among the North American Indians [Mide(win)] ... Entrance to the society nominally was validated by a freely sought vision, but the dogma that a vision was an unspecified mystical experience that any young man could seek and find was balanced by a carefully guarded secret of what constituted a true vision. *Young men who were eager to enter the powerful Mide society would go into the wilderness, fast, return and tell their visions to the old men, only to be informed - if they were not members of the lite families - that their vision was not authentic.*
- Margaret Mead, *Continuities in Cultural Evolution* (1964)